

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka žaliosios ekonomikos įgyvendinimui Lietuvoje

Agnė Juškevičiūtė-Vilienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedros docentė

Socialinių mokslų (teisė) daktarė

Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva

El. paštas: agne.juskeviciute-vilienne@tf.vu.lt

ORCID ID: 0000-0002-0295-054X

Pagrindiniai žodžiai: Konstitucija, Konstitucinis Teismas, asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva, aplinkos apsauga, žalioji ekonomika.

Įvadas

2019 m. pristatytas Europos žaliasis kursas, 2020 m. atnaujinta Europos pramonės strategija, pasiūlytas Žiedinės ekonomikos veiksmų planas bei 2021 m. Europos Parlamento ir Tarybos priimtas Klimato kaitos aktas ir kiti teisės aktai leidžia teigti, kad Europos Sąjunga (toliau ir – ES) pereina į kitą ekonomikos etapą, kuris skatina valstybes nares imtis priemonių skatinti kurti ir plėtoti verslą, kuris atitiktų klimatui neutralios ekonomikos pagrindus (Ekardt, 2021, p. 51). Todėl Lietuva, kaip ir kitos ES valstybės narės, turės pereiti prie naujo verslo vystymo būdo, suderinamo su aplinkos apsauga ir tvariu ribotų gamtos išteklių naudojimu. Kyla klausimas, ar Lietuva pasirengusi šiam naujam „žaliajam ekonomikos etapui“? 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau ir – Konstitucija) sukūrė prielaidas stabiliam ir sėkmingam valstybės ekonomikos vystymuisi, įtvirtino ekonominių santykių reguliavimo pamatus, kurie užtikrina valstybės ekonominių, socialinių ir teisinių santykių prognozuotumą. Konstitucija taip pat tapo nacionalinės aplinkos apsaugos politikos kūrimo ir plėtros teisiniu pagrindu, kuriuo remiantis suformuota nacionalinė aplinkos apsaugos sistema, grindžiama Lietuvos gamtos turtų suverenumu. Tačiau nauji darnaus vystymosi iššūkiai lemia tai, kad siekiant prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų bei šiuolaikinės visuomenės iššūkių vien stabilių konstitucinių nuostatų nepakanka. Lietuvos Respublikos Konstitucinio

Teismo (toliau ir – Konstitucinis Teismas, Teismas) veikia aiškinant lakoniškas Konstitucijos nuostatas ir lanksčiai jas pritaikant prie besikeičiančių visuomenės poreikių ir šiuolaikinio gyvenimo ritmo yra ypač svarbi. Žalioji ekonomika skatina vystyti ekologiją kartu su ekonomika, todėl, siekdamas prisidėti prie inovatyvių ekonominių santykių, Konstitucinis Teismas turi rasti dvejų tiesiogiai Konstitucijoje įtvirtintų vertybių: asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos (Konstitucijos 46 str.) ir aplinkos apsaugos (Konstitucijos 53 str. ir 54 str.) pusiausvyrą, o tai nėra lengva. Viena vertus, kiekvienos šiuolaikinės demokratinės teisinės valstybės siekis – nacionalinės ekonomikos stiprinimas, rėmimas ir verslo sąlygų sudarymas, plėtojant, *inter alia*, asmens ekonominės veiklos laisvę. Tačiau, kita vertus, ekonominė gerovė negali būti atsieta nuo aplinkos apsaugos reikalavimų. Ekonominiams interesams tenkinti būtini gamtos išteklių, o aplinkos „išnaudojimas“ gali turėti neigiamą antropogeninį poveikį, dėl kurio dažnai atsiranda pavojus ar žala aplinkai. Pavyzdžiui, 2023 m. gegužę į Lietuvą atvykę Tarptautinio valiutos fondo ekspertai, vertindami Lietuvos ekonomiką, atsižvelgė ne tik į Lietuvos verslo galimybes ir darbo rinkos aplinką, bet ir į šalies veiksmus įgyvendinant žaliają transformaciją (Alkas.lt, 2023).

Atsižvelgiant į šiuos šiuolaikinio gyvenimo iššūkius, buvo iškeltas šio straipsnio tikslas – ištirti, kokią įtaką turi Konstitucinio Teismo per trisdešimt jo veiklos metų suformuota jurisprudencija žaliosios ekonomikos įgyvendinimui Lietuvoje. Siekiant įgyvendinti minėtą tikslą yra iškeliama pagrįsti ir šiam tyrimui pakankamai aiškūs ir įgyvendinami uždaviniai: pirma, atsižvelgiant į ekonomikos ir teisės mokslo doktriną atskleisti žaliosios ekonomikos koncepciją; antra, išanalizuoti ekonominės veiklos laisvės¹ ir aplinkos apsaugos pagrindus įtvirtinančias Konstitucijos nuostatas ir jas aiškinančią Konstitucinio Teismo doktriną; trečia, ištirti, kaip Konstitucinis Teismas randa balansą tarp aplinkosaugos reikalavimų ir asmens ūkinės veiklos laisvės bei tokiu būdu prisideda prie žaliosios ekonomikos įgyvendinimo. Šio tyrimo objektas – Konstitucijos nuostatos bei Konstitucinio Teismo jurisprudencija ekonominės veiklos laisvės ir aplinkos apsaugos santykio srityje. Atliekamas tyrimas pagrįstas tarpdisciplininiais teisiniu ir ekonominiu požiūriu, taikant loginį sisteminių, lyginamąjį, teisinių dokumentų tyrimo ir kitus teisės aiškinimo metodus. Kalbant apie šioje srityje atliktus mokslinius tyrimus, teigtina, kad aplinkos apsaugos problematika, ypač pastaruosiu metu, yra intensyvių tyrimų objektas². O ekonominės veiklos laisvės apsaugos problematika taip pat sulaukė nemažai teisės doktrinos dėmesio (ypač dėl COVID-19 pandemijos metu

1 Šiame straipsnyje sąvokos „asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva“, „ūkinės veiklos laisvė“ ir „ekonominės veiklos laisvė“ vartojamos kaip sinonimai.

2 Žr., pvz., Klein, 2014; Kobylarz, 2018; Balsari ir kt. 2020; Woerdman, E. ir kt. 2021; Žilinskienė, Žilinskas, 2020; Durner, 2021; Jarass, 2021b.

įvestų šios laisvės suvaržymų)³. Vis dėlto siekiant įgyvendinti žaliosios ekonomikos iššūkius – būtina rasti asmens ūkinės veiklos laisvės ir aplinkos apsaugos pusiausvyrą, o tai gan kompleksinis ir sudėtingas klausimas, kuris teisės doktrinoje iki šiol buvo retai analizuojamas⁴.

1. Žaliosios ekonomikos ištakos

Žaliosios ekonomikos sąvokos atsiradimas siejamas su darnios plėtros⁵ koncepcija, kuri pirmą kartą paminėta 1972 m. pasaulinės nevyriausybinės organizacijos – Romos klubo, analizuojančio globalias ekonomines, socialines, kultūrinės, ekologines ir kitas problemas⁶ – pranešime „Augimo ribos“ (angl. *Limits to Grow*), kur nurodoma, kad dėl ribotų gamtos išteklių ekonominis augimas negali trukti amžinai ir visuomenė turi galvoti apie darnią plėtrą (Meadows, *et al.*, 1972, p. 30). 1992 m. darni plėtra JT konferencijoje „Aplinka ir plėtra“ įvardijama kaip politinė koncepcija, kurios tikslas darnią plėtrą suderinti su kitais globaliais tikslais: viena vertus, skatinti besivystančių šalių ekonominę ir socialinę pažangą, o kita vertus, užtikrinti išsivysčiusiose šalyse gerovę ir gyvenimo kokybę. Šios paskatos buvo įvardijamos kaip žalioji ekonomika ar žaliasis augimas (angl. *Green economy, Green growth*) (Renault, *et al.*, 2016, p. 43). Ekonomiką ir ekologiją skatinama vertinti ne kaip priešingybes, o atvirkščiai, jos turi būti vystomos kartu siekiant įgyvendinti ekonomines strategijas ir pasiekti ekologinius tikslus (Barbier, Markandya, 2013).

Prasidėjus finansų krizei 2007–2008 m. daug šalių nesugebėjo pereiti prie darnios plėtros, todėl tarptautinėse organizacijose vis plačiau pradėta diskutuoti apie žaliosios ekonomikos suteikiamas galimybes ir galimą teigiamą poveikį pasauliui. Žalioji ekonomika buvo regima kaip galimybė ne tik įveikti krizės padarinius, bet ir kaip atsakas įvairioms aplinkos apsaugos problemoms spręsti (Merino-Saum, *et al.*, 2020). Šiame etape buvo sukurta daug įvairių žaliosios ekonomikos koncepcijų, kartais į ją žvelgiančių skirtingais aspektais. Pavyzdžiui, 2011 m. EBPO nurodė, kad žalioji ekonomika – tai toks ekonomikos augimo ir vystymosi skatinimas, kuris užtikrina, kad gamta būtų pajėgi ir toliau teikti gėrybes, o biosfera būtų tinkama vystytis gyvybei, nes nuo to priklauso visų organizmų gerovė (OECD, 2011, p. 4). 2012 m. JT konferencijoje dėl darnios plėtros „Rio+20“ buvo

3 Žr., pvz., Kūris, 2005; Lastauskienė, 2015; Juškevičiūtė-Vilienė, 2017; Vasarienė, Jakulevičienė, 2021; Jarass, 2021a; Juškevičiūtė-Vilienė, 2022; Jarukaitis, 2022.

4 Žr., pvz., Juškevičiūtė-Vilienė (2019); Kegge, Drahmman (2020).

5 Šiame straipsnyje sąvokos „darni plėtra“ ir „darnus vystymasis“ vartojamos kaip sinonimai.

6 Plačiau apie Romos klubo veiklą: Visuotinė lietuvių enciklopedija. *Romos klubas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/romos-klubas/> [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.].

suformuluota, kad žilioji ekonomika yra tokia ekonomika, kuri didina žmonių gerovę ir socialinį teisingumą, tuo pat metu labai sumažina pavojų aplinkai ir ekologines grėsmes (UNEP, 2011, p. 2). O Pasaulio bankas įvardijo žaliąją ekonomiką arba žaliąjį augimą kaip ekonominį augimą, kuris efektyviai naudoja gamtos išteklius, mažina taršą ir nesukelia neigiamo poveikio aplinkai, taip pat yra atsparus, t. y. užkertantis kelią katastrofoms (Aleksna, Kazlauskienė, 2019, p. 4).

Apibendrinant tarptautinių organizacijų pateikiamas žaliosios ekonomikos koncepcijas, galima daryti išvadą, jog tarptautinės organizacijos vieningai įvardija tris šios novatoriškos ekonomikos svarbiausius aspektus, t. y.:

- žmonių gerovę,
- socialinį teisingumą,
- aplinkosaugą.

Žaliosios ekonomikos idėja yra įtraukta ir į Europos Vadovų Tarybos priimtą 2019–2024 m. strateginę darbotvarkę, kurios vienas iš prioritetų yra „poveikį klimatui neutralizuojančios, žalios ekonomikos kūrimas ir siekis tapti pasauliniais žaliosios ekonomikos lyderiais“ (Europos Vadovų Taryba, 2019). Vykdydama darbotvarkės tikslus Europos Komisija pristatė Europos žaliąjį kursą, kuriuo „siekiama pertvarkyti ES į teisingą ir klestinčią visuomenę, pasižyminčią modernia, efektyviai išteklius naudojančia ir konkurencinga ekonomika, kurioje 2050 m. visai nebus grynojo išmetamo šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio, o ekonomikos augimas bus atsietas nuo išteklių naudojimo“ (Communication from the Commission to the European Parliament..., 2019). Europos žalioji kursas suprantamas ne kaip verslo ribojimo planas, o ES tikslas, kai sprendama klimato ir aplinkos problema ES galėtų vystyti modernią, efektyviai išteklius naudojančią ir konkurencingą ekonomiką (European Commission, 2020).

Apibendrinant tiek tarptautinių organizacijų, tiek ES institucijų patirtį formuojant žaliosios ekonomikos koncepcijas, galima teigti, kad žilioji ekonomika – tai ekonominės veiklos ir aplinkos apsaugos pusiausvyra (įprastos ekonomikos alternatyva), leidžianti siekti žmogaus gerovės, šalies ekonominio augimo tausojančią aplinką ir mažinant riziką gamtai. Atsižvelgiant į tai, kituose šio straipsnio skyriuose bus analizuojama, kaip ši balansą tarp ekonominės veiklos laisvės ir aplinkos apsaugos randa Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.

2. Asmens ūkinės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Ekonominės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai yra įtvirtinti *expressis verbis* socialinių, aplinkosauginių ir ekonominių teisių apsaugai skirtame Konstitucijos IV skirsnyje „Tautos ūkis ir darbas“ (46 str.). Panašiai kaip kitose pokomunistinėse

valstybėse⁷, ši laisvė Lietuvos Respublikos Konstitucijoje buvo apibrėžta lakoniškai, apsiribojant šios laisvės įvardijimu „asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva“ ir detaliau neplėtojant nei šios laisvės turinio, nei valstybės įsipareigojimų visuomenei, nulemiančių verslo reguliavimo kryptis. Dėl Konstitucinio Teismo jurisprudencijos šios laisvės turinys per trisdešimt Teismo veiklos metų buvo išplėstas: pirmiausiai įvardijant šią ekonominę laisvę kaip konstitucinį principą, konstitucinę vertybę, o vėliau ir kaip subjektinę teisę ir laisvę (Juškevičiūtė-Vilienė, 2017, p. 182–183)⁸. Anot plačiai suformuotos konstitucinės doktrinos (Konstitucinis Teismas nuo savo veiklos pradžios priėmė daugiau nei 30 nutarimų, kuriuose pasisakė apie ūkinės veiklos laisvę), ūkinės veiklos laisvė reiškia: teisę laisvai pasirinkti užsiėmimą ir gyvenamąją vietą, teisę į sutarčių sudarymo laisvę, į konkurencijos laisvę, ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumą, laisvę ūkinei veiklai priimti reikalingus sprendimus ir kt.⁹ Taigi, anot Konstitucinio Teismo, ūkinės veiklos laisvė – plati teisinių galimybių visuma, sudaranti prielaidas asmeniui savarankiškai ir laisvai priimti savo ūkinei veiklai reikalingus sprendimus.

Konstitucijos 46 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą“. Anot konstitucinės jurisprudencijos, tai reiškia, kad Konstitucijoje įtvirtinta galimybė valdžios institucijoms vertinti ūkinės veiklos sritis pagal jų naudą visuomenei¹⁰. Minėtas valstybinis ūkinės veiklos vertinimas sudaro reikiamas prielaidas įgyvendinti Konstitucijos nuostatą „valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei“ (46 str. 3 d.), kurioje įtvirtinta ne tik valstybės teisė, bet ir jos priedermė teisės aktais reguliuoti ūkinę veiklą, kad ši tarnautų bendrai tautos gerovei. Tokiu būdu yra įtvirtinamas ūkinės veiklos laisvės neabsoliutumas, o laisvė gali būti ribojama, kai yra būtina ginti Konstitucijoje įtvirtintas vertybes. Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad ūkinės veiklos reguliavimas paprastai yra susijęs su ūkinės veiklos sąlygų nustatymu, tam

7 Pavyzdžiui, kaimyninės Latvijos Konstitucijoje tiesiogiai nėra įtvirtinta ekonominė laisvė. Tačiau ši laisvė netiesiogiai kildinama iš žmogaus teisės turėti nuosavybę, kuri gali būti apribota tik įstatymo numatytais atvejais (105 str.) bei kiekvieno žmogaus teisės pasirinkti darbą (106 str.). O kitos Lietuvos kaimynės – Lenkijos 1997 m. Konstitucijoje ūkinės veiklos laisvė yra tiesiogiai įvardijama Konstitucijos I skyriuje („Respublika“), kuriame pateiktos pagrindinės ir esminės nuostatos, apibrėžiančios Lenkijos Respublikos politinę, konstitucinę sistemą ir ekonominę santvarką. Ši laisvė yra įtvirtinta (bet neapibrėžta) Konstitucijos 20 ir 22 str. ir „tai yra vienintelis atvejis, kai Konstitucijos kūrėjas tą pačią laisvę Konstitucijoje pamini du kartus, kas suteikia jai ypatingą konstitucinę reikšmę“ (Danecka, Kierzkowska, 2018, p. 71).

8 Konstitucinis Teismas savo veiklos pradžioje asmens ūkinės veiklos laisvę įvardijo kaip konstitucinį principą ar vertybę siekdamas įtvirtinti laisvosios rinkos ekonomikos pagrindus, o vėliau įvardino ir kaip žmogaus teisę ir laisvę, kuri gretinama su kitomis konstitucinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis.

9 Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d., 1999 m. kovo 4 d., 2002 m. kovo 14 d., 2005 m. gegužės 13 d., 2009 m. balandžio 29 d., 2015 m. sausio 15 d., 2023 m. sausio 24 d. nutarimai.

10 Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 6 d., 2011 m. birželio 21 d., 2017 m. gegužės 30 d. nutarimai.

tikrų procedūrų reglamentavimu, ūkinės veiklos kontrole, taip pat su tam tikrais šios veiklos ribojimais ar draudimais¹¹. Įstatyme nustatytas asmens ūkinės veiklos laisvės draudimas kiekvienu atveju turi būti aiškus, skirtas Konstitucijoje įtvirtintų vertybių (sąžiningos konkurencijos, vartotojų interesų, aplinkos apsaugos ir kt.) apsaugai¹².

Įtvirtinant šios laisvės ribojimo galimybes konstitucinė doktrina reikalauja atsižvelgti į bendrąsias žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygas (*lex generalis*)¹³ ir specialiąsias šios ekonominės laisvės ribojimo sąlygas (*lex specialis*), t. y. formaliąją ir materialiąją ribojimo sąlygas (Juškevičiūtė-Vilienė, 2015, p. 170). Lietuvos Konstitucijoje tiesiogiai neįvardyta formalioji ribojimo sąlyga, tačiau Konstitucinis Teismas jau 1994 m. konstatavo, kad ūkinės veiklos laisvės ribojimas galimas tik įstatymu (Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 31 d. nutarimas)¹⁴, o 2006 m. detalizavo, kad „tam tikri ūkinės veiklos santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymais, tuo tarpu kiti – Vyriausybės nutarimais, dar kiti – žemesnės galios poįstatyminiais teisės aktais“ (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas). Tačiau Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad pagal Konstituciją tik įstatymu galima nustatyti esmines ūkinės veiklos sąlygas, draudimus ir ribojimus, darančius esminį poveikį ūkinei veiklai, taip pat įvairias sankcijas už atitinkamus teisės pažeidimus (Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 15 d. nutarimas). Ši doktrina buvo dar labiau praplėsta 2023 m. sausio 24 d. nutarime, kuriame pasisakyta dėl COVID-19 pandemijos metu ūkinės veiklos laisvės apribojimo ir uždraudimo pagrįstumo. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas nurodė, kad jei „įstatymų leidėjas suteikė įgaliojimus Vyriausybei nustatyti konkrečias karantino metu taikomas profilaktikos ir kontrolės priemones, *inter alia*, susijusias su specialių ūkinės veiklos sąlygų nustatymu, kuriomis ūkinė veikla galėjo būti laikinai apribota, be kita ko, tai suteikė Vyriausybei teisę laikinai ir drausti šią veiklą“ (Konstitucinio Teismo 2023 m. sausio 24 d. nutarimas). Taigi Konstitucinis Teismas konstatavo, kad įstatymų leidėjas gali nustatyti esmines asmens ūkinės veiklos laisvės apribojimo sąlygas, kurias įgyvendindama Vyriausybė poįstatyminiu aktu gali ne tik apriboti, bet ir visiškai uždrausti ekonominę veiklos laisvę. Tačiau toks uždraudimas gali būti tik

11 Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d., 2009 m. balandžio 29 d., 2010 m. vasario 26 d., 2013 m. gegužės 16 d. nutarimai.

12 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas.

13 Lietuvos Respublikos konstitucinėje jurisprudencijoje nurodyta, kad pagal Konstituciją roboti žmogaus teisės ir laisvės galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; laikomasi konstitucinio proporcingumo principo (Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas).

14 Šiame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo: „kai asmuo, realizuodamas nuosavybės teises, dalyvauja ūkinėje veikloje, jis tampa vienu iš ūkinių santykių specialių subjektų, jam gali būti taikomi specialūs įstatymų nustatyti apribojimai“.

laikinas, grindžiamas aplinkybėmis, liudijančiomis grėsmė ypač svarbiems viešiesiems interesams (pavyzdžiui, daugelio žmonių sveikatai ir gyvybei), bei nuolat peržiūrimas, iš naujo įvertinamas, ar tokias ribojimo priemonės taikyti vis dar yra būtina bei nustatant ūkio subjektų turėtų praradimų kompensavimo mechanizmą.

Materialioji ūkinės veiklos laisvės ribojimo sąlyga yra tiesiogiai įvardyta Konstitucijoje, t. y. valstybė turi ūkinę veiklą reguliuoti taip, kad ji „tarnautų bendrai tautos gerovei“. Ši materialioji sąlyga, anot konstitucinės doktrinos, pripažinta konstituciniu principu, nustatančiu ūkinės veiklos reguliavimo kryptis, būdus, ribas (Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad bendra tautos gerovė – tai gana bendras ir platus kriterijus, kurį taikant gali būti remiamasi tiek bendros gerovės samprata, tiek tikslingumo argumentais (Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas). Sąvokos „bendra tautos gerovė“ turinys kiekvienu konkrečiu atveju atskleidžiamas atsižvelgiant į ekonominius, socialinius ir kitus svarbius veiksnius. Bendra tautos gerovė taip pat suponuoja valstybės ir savivaldybių institucijų, pareigūnų pareigą jokiais savo sprendimais ar veiksmais nekliudyti reikštis ir plėtotis asmenų iniciatyvai, nežlugdyti jų ūkinių pastangų ir neužkirsti joms kelio, jeigu ši iniciatyva ar ūkinės pastangos nėra žalingos visuomenei, net jeigu jų naudingumas visuomenei ir nėra akivaizdus. Anot teisės doktrinos, viešasis interesas (įskaitant ir tautos gerovę) „turi turėti bent du elementus, galinčius tapti kriterijų, leidžiančių atskirti tokį partikuliarų interesą, kuris kartu yra ir viešasis, nuo tokio, kuris negali būti interpretuojamas kaip viešasis ir, susidūręs su juo, turi būti paaukotas, pagrindu – kai pirmasis elementas – ta visuomenės dalis turi būti santykinai didelė; antrasis – tas partikuliarus interesas turi būti konstituciškai pagrįstas, matyti, kad jie, sąlyginai tariant, susiję su viešojo intereso subjektu ir objektu, o kartu ir su šio intereso turiniu“ (Kūris, 2012, p. 50). Galima paminėti tokius Konstitucinio Teismo doktrinoje nurodytus viešojo intereso pavyzdžius: sąžininga konkurencija rinkoje, vartotojų teisės, žmonių sveikata, viešoji tvarka, visuomenės narių saugumas, valstybės ekonominiai interesai, valstybės energetikos sistemos saugumas ir patikimumas, aplinkos apsauga ir kt.¹⁵

Taigi Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 46 straipsnio nuostatas „byla po bylos“ suformavo ne tik asmens ūkinės veiklos laisvės turinį, bet ir apibrėžė valstybės galią riboti šią laisvę. Įdomu pažymėti, kad Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 31 d. nutarime nubrėžė ir tam tikras savo galių ribas ekonominio pobūdžio bylose. Teismas pabrėžė, jog tai, kad teisė apibrėžia valstybės ekonominės politikos turinio ribas, nustato leistinas jos vykdymo priemones ir metodus, savaime nepaneigia politinio proceso autonomiškumo, ekonominės politikos formavi-

15 Tik keli atsitiktiniai pavyzdžiai: Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d., 2008 m. birželio 30 d., 2011 m. birželio 21 d., 2013 m. balandžio 2 d., 2013 m. liepos 5 d., 2014 m. gegužės 9 d., 2015 m. gruodžio 16 d., 2015 m. balandžio 3 d., 2017 m. gegužės 30 d., 2023 m. sausio 24 d. nutarimai.

mo ir vykdymo specifikos, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių (kaip politinių valdžių) demokratiškai formuojamų institucijų savarankiškumo nustatant (pagal savo kompetenciją) ekonominės politikos turinį (*inter alia*, pasirenkant jos prioritetus), vykdymo priemones ir metodus. Anot Konstitucinio Teismo, Seimas ir Vyriausybė turi labai plačią diskreciją formuoti ir vykdyti valstybės ekonominę politiką (pagal savo kompetenciją) ir atitinkamai reguliuoti ūkinę veiklą, neviršydami įstatymuose nustatytų šių institucijų įgaliojimų, paisydami tinkamo teisinio proceso reikalavimų, teisinės valstybės, valdžių padalijimo, atsakingo valdymo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio aiškumo, tikrumo, saugumo principų. Ekonominės politikos turinio, priemonių ir metodų vertinimas (kad ir kas juos vertintų), taip pat ir pagrįstumo bei tikslingumo aspektu, net jei laikui bėgant paaiškėja, kad buvo geresnių jos alternatyvų (taigi ir tai, kad pasirinkta ekonominė politika pagrįstai vertintina neigiamai), savaime negali būti dingstis kvestionuoti anksčiau suformuotą ir vykdytą ekonominę politiką atitikusio ūkinės veiklos teisinio reguliavimo atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*, Konstitucijai, taip pat ir inicijuojant konstitucinės justicijos bylas, nebent tas teisinis reguliavimas jau jį nustatant būtų akivaizdžiai priešingas tautos gerovei, Lietuvos visuomenės ir valstybės interesams, akivaizdžiai paneigtų konstitucines vertybes. Pasak Konstitucinio Teismo, tokia dingstis savaime negali būti tai, kad tam tikrai ūkio sričiai teisės aktuose yra nustatytas diferencijuotas teisinis reguliavimas, besiskiriantis nuo kitų ūkio sričių teisinio reguliavimo, yra pakeičiamas tam tikros ūkinės veiklos teisinis reguliavimas reaguojant į rinkos pokyčius, ekonominę (taip pat ir tarptautinę) konjunktūrą; ūkio subjektų teisinės padėties diferencijuotas nustatymas sietinas su ūkio srityje valstybės keliamais tikslais, siekiu atitinkamai sutvarkyti šalies ūkį; be to, dėl ūkinės veiklos specifikos, įvairumo ir dinamiškumo jos teisinis reguliavimas negali būti visą laiką vienodas, draudimų ir leidimų santykis gali kisti, *inter alia*, siekiant užtikrinti viešąjį interesą (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas).

Taigi galima teigti, kad, atsižvelgdamas į rinkos pokyčius, šiuolaikinio gyvenimo iššūkius, klimato kaitą Konstitucinis Teismas suteikia plačias galias Seimui ir Vyriausybei formuoti ekonominę politiką, t. y., *inter alia*, priimti sprendimus, susijusius su žaliosios ekonomikos įgyvendinimu Lietuvoje, siekiant skatinti ne tik asmens ūkinės veiklos laisvę ir ekonominį augimą, bet ir užtikrinant ir kitą šiame straipsnyje analizuojamą konstitucinę vertybę – aplinkos apsaugą.

3. Aplinkos apsaugos konstituciniai pagrindai Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Vadovaujantis Konstitucinio Teismo doktrina, natūralios gamtinės aplinkos apsauga, aplinkos apsauga nuo kenksmingų poveikių laikytini viešuoju interesu, valsty-

bės ir savivaldybių priederme (Konstitucinio Teismo 2015 m. kovo 15 d. nutarimas). Aplinkos apsaugos imperatyvas yra tiesiogiai įtvirtintas net dviejose Konstitucijos straipsniuose (53 str. ir 54 str.), kurie yra tame pačiame valstybės ūkio pagrindus nustatančiame Konstitucijos skirsnyje (IV skirsnis „Tautos ūkis ir darbas“), kaip ir asmens ūkinės veiklos laisvė. Konstitucijoje nustatyta valstybės ir kiekvieno asmens pareiga saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių (53 str.) bei valstybės pareiga rūpintis natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūrėti, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos išteklių. Įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją (54 str.). Šios Konstitucijos nuostatos yra Lietuvos nacionalinės aplinkos apsaugos politikos kūrimo ir plėtros teisinis pagrindas¹⁶. Taigi Lietuva priklauso tai ES valstybių narių grupei, kur Konstitucija įtvirtina aplinkos apsaugos garantus, o ne asmens teisę į sveiką ir švarią aplinką¹⁷. Tačiau Lietuvos teisės doktrinoje rasime nuomonių, kad nors Konstitucija eksplacitiškai neįtvirtina asmens teisės į sveiką ir švarią aplinką, tačiau šią teisę objektyviai pripažįsta Konstitucinis Teismas, nes ji kyla iš Konstitucijos ir jos nuostatų sisteminio aiškinimo ir yra ne tik valstybės tikslas, bet ir konstitucinė asmens teisė bei būtinoji oraus gyvenimo ir naudojimosi daugeliu kitų konstitucinių teisių sąlyga¹⁸.

- 16 Įdomu pažymėti, kad konstituciniai aplinkos apsaugos garantai *expressis verbis* įtvirtinti ir kaimyninės Lenkijos Konstitucijos net keturiuose straipsniuose. Šiuose straipsniuose yra įtvirtinta: kad „Lenkijos Respublika <...> užtikrina aplinkos apsaugą, vadovaudamasi tolygiaus vystymosi principu“ (5 str.), kiekvieno „asmens pareiga rūpintis aplinkos būkle ir atsakomybė, jeigu ją pablogina“ (86 str.) bei „asmens teisė gauti informaciją apie aplinkos būklę ir apsaugą“ (74 str. 3 p.) (plačiau: Trzcinska, 2019, p. 405). O kaimyninės Latvijos Konstitucijoje (115 str.) yra įtvirtinta asmens teisė į švarią aplinką įpareigojant valstybę „užtikrinti asmens sąlygas gyventi saugioje aplinkoje ir teikti informaciją apie aplinkos sąlygas ir skatinant aplinkos išsaugojimą ir gerinimą“ (plačiau: Grasis, 2019, p. 110).
- 17 Konstitucinius aplinkos apsaugos garantus įtvirtina taip pat Lenkijos, Estijos, Austrijos, Vokietijos, Švedijos konstitucijos. O teisę į švarią ir sveiką aplinką nustato Latvijos, Čekijos, Slovakijos, Ispanijos konstitucijos (Kuzniar, 2021, p. 204).
- 18 Anot A. Juškevičiūtės-Vilienės, Konstitucinio Teismo siekis suteikti asmens teisei į sveiką ir švarią aplinką ypatingą reikšmę yra aiškiai parodomas teismo sudarytose „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatose (1993–2009)“ ir „Oficialioji konstitucinė doktrina: svarbiausios nuostatos (1993–2020)“. Asmens konstitucinį statusą apibrėžiančiose konstitucinės doktrinos nuostatose prie socialinių teisių yra skyrius „Teisė į sveiką aplinką“ (2.4.2.3.), kuriame pateikta Konstitucinio Teismo doktrina, plačiai aiškinanti Konstitucijos 53 str. 3 d. ir 54 str. nuostatas. Minėtų leidinių skyriuje „Leidinio sudarytojo žodis“ nurodoma, kad „leidinio struktūrą, suskirstymą į skyrius ir jų turinio išdėstymą lėmė pati medžiaga, kurią siekta susisteminti atsižvelgiant į konstitucinės teisės moksle įprastą konstitucinės teisės institutų dėstymo eiliškumą ir Konstitucijos struktūrą“. Taigi galima teigti, kad nors konstitucinės teisės normos eksplacitiškai neįvardija teisės į sveiką aplinką, tačiau Konstitucinis Teismas aiškindamas Konstitucijos 53 str. 3 d. ir 54 str. nuostatas (per valstybės ir savivaldybių institucijų, fizinių ir juridinių asmenų pareigą saugoti aplinką) suformulavo asmens teisės į sveiką aplinką konstitucinį pagrindą (Juškevičiūtė-Vilienė, 2019, p. 123).

Aiškindamas paminėtus Konstitucijos straipsnius Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją aplinkos apsauga yra valstybės bei kiekvieno gyventojų rūpestis ir pareiga. Viešieji ir privatūs interesai turi būti skirti aplinkos kokybei gerinti. Natūralią gamtinę aplinką, gyvūniją ir augaliją, atskirus gamtos objektus ir ypač vertingas vietas Konstitucija traktuoja kaip visuotinę reikšmę turinčias nacionalines vertybes, o jų saugojimas – tai viešasis interesas, kurį garantuoti yra valstybės konstitucinė priedermė (Konstitucinio Teismo 2005 m. kovo 16 d. nutarimas). Valstybė, turėdama konstitucinę priedermę veikti taip, kad būtų garantuota natūralios gamtinės aplinkos, atskirų jos objektų apsauga, gamtos išteklių racionalus naudojimas, atkūrimas bei jų gausinimas, gali įstatymu nustatyti tokią teisinę reguliavimą, pagal kurią būtų ribojamas atskirų gamtinės aplinkos objektų (gamtos išteklių) naudojimas ar tam tikri teisinių santykių subjektai būtų įpareigoti atitinkamai veikti arba susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų. Tačiau toks valstybės reguliavimas turi garantuoti Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyrą, atsižvelgti į konstitucinių socialinės darnos imperatyvą, Konstitucijoje įtvirtintus teisingumo, protingumo ir proporcingumo principus, *inter alia*, kai tokiais ribojimais ar įpareigojimais yra įsiterpiama į asmens konstitucinių teisių ir laisvių įgyvendinimą.

Išanalizavus visas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nagrinėtas konstitucinės justicijos bylas, kuriose aiškinti Konstitucijos 53 ir 54 straipsniai, darytina išvada, kad jos buvo inicijuotos ne siekiant apsaugoti aplinką, tačiau dėl ekonominių aspektų. Dažniausiai į Konstitucinį Teismą pareiškėjai kreipėsi siekdami apginti ūkinės veiklos laisvę ir teigė, kad valstybės nustatytas reguliavimas, siekiantis apsaugoti aplinką, neproporcingai apriboja jų ekonominę veiklą. Tačiau šitose bylose Konstitucinis Teismas dažniausiai nustatė, kad ginčijamais ribojimais siekiama užtikrinti bendrą tautos gerovę, t. y. saugoti žmonių sveikatą ir aplinką nuo kenksmingų poveikių, racionaliai naudoti gamtos išteklius, atlyginti gamtinei aplinkai padarytą žalą, todėl ginčijami ūkinės veiklos suvaržymai buvo pripažinti proporcingi siekiamiems konstituciškai reikšmingiems aplinkosaugos tikslams¹⁹. Konstitucinis Teismas taip pat pripažino, kad iš Konstitucijos kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, reguliuojant ūkinę veiklą, nustatyti tokius jos ribojimus, kuriais būtų siekiama užtikrinti bendrą tautos gerovę, *inter alia*, saugoti nuo kenksmingų poveikių žmonių sveikatą ir aplinką, atlyginti gamtinei aplinkai padarytą žalą. Vykdam šį reikalavimą turi būti paisoma iš Konstitucijos, *inter alia*, konstitucinio teisinės valstybės principo, kylančių reikalavimų; tai reiškia, kad teisiniu reguliavimu gali būti nustatytos tokios ūkinės veiklos subjektų pareigos, kurios jų veiklos laisvės nevaržytų labiau negu būtina konstituciškai reikšmingiems žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugos tikslams pasiekti (Konstitucinio Teismo 2017 m. gegužės 30 d. nutarimas).

19 Tik keli atsitiktiniai pavyzdžiai: Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 31 d., 2011 m. sausio 31 d., 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimai.

Tačiau paminėtinas ir kitas įdomus atvejis, kai Konstitucinis Teismas pripažino, jog asmens ūkinės veiklos laisvės apribojimas prieštarauja Konstitucijai, argumentuodamas tuo, kad subjekto vykdoma ūkinė veikla negali būti apribota, nes ši saugo aplinką, t. y. žiedinės ekonomikos principų įgyvendinimą Lietuvoje. Šioje byloje Konstitucinis Teismas nagrinėjo, ar Atliekų tvarkymo įstatymo pataisos, draudžiančios atliekų deginimo jėgaines statyti arčiau kaip 20 kilometrų nuo gyvenviečių, neproporcingai neriboja ekonominės veiklos laisvės. Ginčijamomis nuostatomis įstatymų leidėjas siekė apsaugoti gyventojų, gyvenančių šalia atliekų deginimo jėgainių, sveikatą nuo pavojingų medžiagų, susidarantių deginant atliekas, poveikio. Tačiau Konstitucinis Teismas nurodė, kad neproporcingai ribojant jėgainių statybą neprisidedama prie viešojo intereso įgyvendinimo, t. y. prie atliekų rūšiavimo ir perdirbimo, o tai skatina atliekų šalinimą į sąvartynus ir taip neužtikrinamas žiedinės ekonomikos principų laikymasis. Todėl Konstitucinis Teismas leido toliau vykdyti atliekų deginimo jėgainių veiklą, o ekonominę veiklą ribojantis reguliavimas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai (Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 18 d. nutarimas).

Taigi Konstitucijoje įtvirtinta konstitucinė vertybė – aplinka – yra Konstitucinio Teismo saugoma ir pripažįstama valstybės tikslu, o siekdama minėto tikslo valstybė gali reguliuoti ūkinę veiklą bei nustatyti šios veiklos specifines sąlygas, procedūras, kontrolės priemones, taip pat tam tikrus ūkinės veiklos, susijusios su atitinkamų gamtos išteklių naudojimu, ribojimus ir draudimus. Ūkinės veiklos ribojimas, kuriuo siekiama saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių, tausoti gamtą, atlyginti gamtinei aplinkai padarytą žalą, traktuotinas kaip skirtas bendrai tautos gerovei užtikrinti ir, jeigu paisoma iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, savaime nelaikytinas pažeidžiančiu Konstituciją.

4. Konstitucinio Teismo pastangos rasti dvejų konstitucinių vertybių pusiausvyrą

Konstitucinio Teismo doktrina, kurioje teismas bando rasti asmens ūkinės veiklos laisvės ir aplinkos apsaugos pusiausvyrą, nėra gausi. Šiose bylose teismas nurodė, kad valstybė turi laikytis asmens ir visuomenės interesų derinimo principo, užtikrinti ir privataus asmens (ūkinės veiklos subjekto), ir visuomenės interesus. Valstybė turi siekti ne atskirų asmenų gerovės, bet būtent bendros tautos gerovės, kuri neturi būti priešpriešinama paties ūkio subjekto, kurio veikla yra reguliuojama, gerovei, jo teisėms ir teisėtiems interesams (Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d., 2017 m. gegužės 30 d. nutarimai). Vadovaujantis Konstitucinio Teismo išaiškinimu, Konstitucija, įtvirtindama 46 straipsnyje sąvoką „bendra tautos gerovė“, kuri yra ir socialinės valstybės doktrinos organišką dalis, siekia suderinti ūkinės veiklos dalyvių saviraiškos laisvę su bendraisiais visuomenės socialiniais

siekiniais, konsoliduoti individualius ir kolektyvinius interesus su visos tautos lūkesčiais (Žilys, 2006, p. 19). Nors Konstitucija tiesiogiai neįtvirtino socialinės valstybės statuso, tačiau Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota. Tokiu būdu Konstitucinis Teismas suformavo socialinio valstybingumo pagrindus, turinčius tiesioginę įtaką ekonominei politikai, orientuotai į socialinio teisingumo koncepciją (*inter alia*, ir į žaliąją ekonomiką)²⁰.

Ieškodamas šiame straipsnyje analizuojamų vertybių pusiausvyros Konstitucinis Teismas atsižvelgia į suformuotą žmogaus teisių ir laisvių ribojimo doktriną, vadovaujantis kuria riboti ūkinės veiklos laisvę galima, jeigu laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu, apribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus, apribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei esmė, laikomasi konstitucinio proporcingumo principo, esančio vienu iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų, pagal kurį teisės aktų nustatytos ir taikomos priemonės turi būti proporcingos siekiamam tikslui, o asmens teisės negali būti ribojamos labiau negu būtina teisėtam ir visuotinai reikšmingam, konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti (Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas). Ekonominės veiklos ribojimas, kuriuo siekiama saugoti, tausoti, atkurti aplinką, traktuotinas kaip skirtas viešajam interesui – bendrai tautos gerovei užtikrinti ir savaime nelaikytinas pažeidžiančiu Konstituciją. Atkreiptinas dėmesys, kad ekonominės veiklos laisvės ribojimo būtinumas gali būti pateisinamas ne tik kilusia realia grėsme viešajam interesui, bet ir kylant abejonų dėl galimo pavojaus atsiradimo. Toks ūkinės veiklos laisvės ribojimo galimybių praplėtimas buvo suformuotas Konstitucinio Teismo 2023 m. sausio 24 d. nutarime, kuriame teismas, pasisakydamas dėl COVID-19 pandemijos metu asmens ūkinės veiklos laisvės ribojimo ir uždraudimo pagrįstumo, pirmą kartą savo jurisprudencijoje pritaikė atsargumo principą. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas tiesiogiai nesuformulavo šiame nutarime atsargumo principo sampratos, o jį tik „importavo“ iš ESTT jurisprudencijos į Lietuvos konstitucinę doktriną²¹. „Atsargaus veikimo principas“ arba „atsargumo principas“ (angl. *precautionary principle*, vok. *Vorsorgeprinzip*) reiškia apsaugos priemonių rinkinį, kuris yra priimtas esant tokiai situacijai, kai yra mokslškai įmanoma, bet dar nekilo reali rizika

20 Plačiau apie socialinio teisingumo koncepciją: Rakauskienė, 2006, p. 18.

21 Atsargumo principas Konstitucinio Teismo doktrinoje pirmą kartą tiesiogiai buvo paminėtas dar 2017 m. gegužės 30 d. nutarime, tačiau tiesiogiai nepritaikytas. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas tik paminėjo, kad „ES politika yra grindžiama atsargumo principu bei principais, kad reikia imtis prevencinių veiksmų, kad žala aplinkai pirmiausia turėtų būti atitaisoma ten, kur yra jos šaltinis, ir kad atlygina teršėjas“ (Konstitucinio Teismo 2017 m. gegužės 30 d. nutarimas).

pakenkti visuomenės sveikatai ar aplinkai (Calliess, 2001, p. 307)²². Šio principo taikymo ištakos pirmiausiai susijusios su aplinkos apsauga, nes jo pirminis tikslas – užtikrinti geresnę aplinkos apsaugą pavojaus atveju priimant preventinius sprendimus. Anot U. Di Fabio, valstybė turėtų visapusiškai užkirsti kelią galimai pabloginti aplinkos kokybę (Di Fabio, 1997, p. 812). Anot šį principą dažnai taikančio ESTT, jei kyla abejonių dėl pavojaus aplinkai buvimo, apsaugos priemonės galima taikyti nelaukiant, kol bus visiškai įrodyta, kad šis pavojus yra realus ir didelis. Jeigu paaiškėja, kad dėl atliktų tyrimo rezultatų neįtikinamumo neįmanoma neabejotinai nustatyti nurodomos rizikos buvimo ar masto, tačiau realios žalos aplinkai tikimybė išlieka tuo atveju, jeigu rizika pasitvirtina, atsargumo principas pateisina ribojamųjų priemonių ėmimąsi (ESTT 2019 m. spalio 1 d., 2022 m. birželio 16 d. sprendimai).

Minėtame 2023 m. sausio 24 d. nutarime Konstitucinis Teismas pritaikė atsargumo principą siekdamas apsaugoti žmonių sveikatą ir gyvybę pandemijos metu, tačiau suformuota doktrina bus aktuali ir ateities konstitucinės justicijos byloms, susijusioms su aplinkos apsauga. Atsižvelgiant į šią naują Konstitucinio Teismo doktriną, ūkinę veiklą ribojančios priemonės ir draudimai gali būti nustatyti ne tik įsitikinus, jog valstybėje susidariusi ypatinga situacija, kelianti realią grėsmę aplinkos apsaugai, bet ir tais atvejais, kai atsižvelgiant į tuo metu turimą informaciją, yra pagrindo manyti, kad, laiku nesiėmus veiksmingų priemonių, gali kilti potencialus pavojus ir bus padaryta nepataisoma žala aplinkai, kuria rūpintis yra valstybės funkcija.

Taigi galima daryti išvadą, kad konstitucinė doktrina aiškiai surikiuoja ir užtikrina abiejų konstitucinių vertybių asmens ūkinės veiklos laisvės įgyvendinimo bei aplinkos apsaugos reikalavimų pusiausvyrą. Ši pusiausvyra gali būti pasiekta teisiniu reguliavimu teisingai suderinus reikšmingus visuomenės interesus ir kartu nustačius analizuojamų vertybių ribas bei atsižvelgiant į proporcingumo principą. Vadovaujantis aptarta konstitucine jurisprudencija, ūkinės veiklos laisvė gali būti apribota ar visiškai uždrausta, jei yra reali grėsmė ar kyla potencialus pavojus svarbiems visuomenės interesams, pavyzdžiui, dėl ūkinės veiklos gali būti padaryta žala aplinkai, o dėl to gali kilti pavojus žmogaus gyvybei ir sveikatai.

22 Šio principo užuomazgos Europoje atsirado Vokietijoje: pirmiausiai 1971 m. Vokietijos Federacinės Respublikos aplinkos apsaugos programoje, vėliau 1974 m. – Vokietijos Federacinės Respublikos įstatyme dėl apsaugos nuo žalingo aplinkos poveikio, kurį sukelia oro tarša, triukšmas, vibracija ir panašūs procesai, o dar vėliau – Vokietijos iniciatyva ir tarptautinėje teisėje (Širinskienė, 2008, p. 18). Pavyzdžiui, SESV 191 str. 2 d. 2 p. įtvirtinta, kad Sąjungos aplinkos politika yra grindžiama atsargumo principu bei principais, kad reikia imtis preventinių veiksmų, kad žala aplinkai pirmiausia turėtų būti atitaisoma ten, kur yra jos šaltinis, ir kad atlygina teršėjas.

Išvados

Valstybėms siekiant įgyvendinti išsikeltas ekonomines strategijas ir ekologinius tikslus žaliąja ekonomika skatina ekonomikos ir ekologijos bendrą vystymąsi. Todėl siekdamas prisidėti prie inovatyvios ekonomikos įgyvendinimo Konstitucinis Teismas turi rasti dvejų Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintų vertybių: asmens ūkinės veiklos laisvės ir aplinkos apsaugos pusiausvyrą. Per trisdešimt veiklos metų Konstitucinis Teismas rado būdų konstruktyviai užtikrinti aplinkos apsaugos reikalavimų ir efektyvaus ekonominio vystymosi pusiausvyrą. Konstitucinė doktrina, atliepdama socialinio teisingumo koncepciją, siekia suderinti ūkinės veiklos dalyvių iniciatyvas su bendraisiais visuomenės socialiniais tikslais, sutelkti individualius ir kolektyvinius interesus su visos visuomenės lūkesčiais. Siekiant įgyvendinti bendrą tautos interesą – įgyvendinti žaliosios ekonomikos principus – Konstitucinis Teismas leidžia apriboti ūkinę veiklą, tačiau šiuo atveju turi būti paisoma iš Konstitucijos kylančių reikalavimų; tai reiškia, kad teisiniu reguliavimu gali būti nustatytos tokios ūkinės veiklos subjektų pareigos, kurios jų veiklos laisvės nevaržytų labiau negu būtina konstituciškai reikšmingiems žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugos tikslams pasiekti ir garantuotų minėtų vertybių pusiausvyrą, atsižvelgiant į konstitucinės socialinės darnos imperatyvą, Konstitucijoje įtvirtintus teisingumo, protingumo ir proporcingumo principus. Anot Konstitucinio Teismo, ribojimai turi būti laikini ir nuolat peržiūrimi, ar jie yra dar būtini, bei nustatomas ūkio subjektų praradimų kompensavimo mechanizmas. Be to, atsižvelgiant į atsargumo principą siekiant užkirsti kelią grėsmės plitimui ypač svarbiam viešajam interesui, kai būtina imtis skubių ir veiksmingų sprendimų, įstatyme įtvirtintos ekonominės veiklos laisvės ribojimo priemonės gali būti detalizuojamos ir poįstatyminiuose teisės aktuose, nustatant konkrečių pasirinktų priemonių taikymo mastą.

Šaltinių sąrašas

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (suvestinė redakcija) (2012). *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, 2012, C 326/47, OL C 202.

Specialioji literatūra

1. Alekna, R., Kazlauskienė, E. (2019). Žaliosios ekonomikos probleminės sritys globalioje rinkoje. *Economics and Management / Ekonomika ir vadyba*, 11, 1–7.
2. Balsari, S. ir kt. (2020). Climate Change, Migration, and Civil Strife. *Current Environmental Health Reports*, 7(4), 404–414.

3. Barbier, E. B., Markandya, A. (2013). *A new blueprint for a green economy*. New York: Routledge [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://site.ebrary.com/lib/alltitles/doc-Detail.action?docID=10716354> [žiūrėta 2022 m. gruodžio 1 d.].
4. Danecka, D., Kierzkowska, J. (2018). *Ograniczenia działalności gospodarczej ze względu na ochronę przyrody*. Warsaw: Wolters Kluwer.
5. Di Fabio, U. (1997). Voraussetzungen und Grenzen des umweltrechtlichen Vorsorgeprinzips. In: Kley, M. et al. (eds.) (1997). *Festschrift für Wolfgang Ritter*. Verlag Dr. Otto Schmidt, 807–814.
6. Durner, W. (2021). Umweltverfassungsrecht. Iš: Herdegen M. ir kt. (sud.) (2021). *Handbuch des Verfassungsrechts. Auflage 1*. C. H. Beck, 1623–1667.
7. Ekardt, F. (2021). *Theorie der Nachhaltigkeit, 4. Auflage*. Baden-Baden.
8. Epiney, A. (2013). *Umweltrecht in der Europäischen Union, 3. Aufl.* Basel: Helbing Lichtenhahn Verlag.
9. Grasis, J. (2019). Implementation of the Sustainable Development Goals in the Republic of Latvia, *Journal of Management*, 2(35), 110–116.
10. Jarass, H. D. (2021a). Art.16 Unternehmerische Freiheit. Iš: Jarass, H. D. (eds.) (2021). *Charta der Grundrechte der Europäischen Union (unter Einbeziehung der vom EuGH entwickelten Grundrechte, der Grundrechtsregelungen der Verträge und der EMRK. Kommentar, 4. Auflage*, Münster: C. H. Beck [interaktyvus], https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FJarassGRChEU_4%2Fcont%2FJarassGRChEU%2Ehtm [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.].
11. Jarass, H. D. (2021b). Art. 37 Umweltschutz. Iš: Jarass, H. D. (eds.) (2021) *Charta der Grundrechte der Europäischen Union (unter Einbeziehung der vom EuGH entwickelten Grundrechte, der Grundrechtsregelungen der Verträge und der EMRK. Kommentar, 4. Auflage*. Münster: C. H. Beck [interaktyvus], https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FJarassGRChEU_4%2Fcont%2FJarassGRChEU%2Ehtm [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.].
12. Jarukaitis, I. (2022). Vidaus rinkos laisvių ir pagrindinių teisių santykis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje. *Teisė*, 125, 27–55.
13. Juškevičiūtė-Vilienė, A. (2015). Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos ūkinės veiklos laisvės konstitucinių pagrindų lyginamieji aspektai. *Teisė*, 96, 162–186.
14. Juškevičiūtė-Vilienė, A. (2017). *Asmens ūkinės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai Lietuvoje: ekonominės, istorinės ir lyginamosios įžvalgos*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
15. Juškevičiūtė-Vilienė, A. (2019). Asmens teisė į sveiką ir švarią aplinką v. asmens ūkinės veiklos laisvė. Iš: Sudavičius, B. (sud.) (2019). *Teisės viršenybės link*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 121–141.
16. Juškevičiūtė-Vilienė, A. (2022). The impact of the COVID-19 pandemic on economic freedom in Lithuania. *Przegląd prawa konstytucyjnego*, 2(66), 353–363.
17. Kegge, R., Drahmman, A. (2020). The Programmatic Approach: Finding the Right Balance between the Precautionary Principle and the Right to Conduct a Business. *Journal for European Environmental & Planning Law*, 17, 76–98.
18. Klein, N. (2014). *This Changes Everything: Capitalism vs. the Climate*. Simon-Schuster Paperbacks.

19. Kobylarz, N. (2018). The European Court of Human Rights: an underrated Forum of environmental Litigation. Iš: Tegner Anker, H., Egelund Olsen, B. (eds.) (2018). *Sustainable management of natural resources. Legal Instruments and Approaches*. Cambridge: Intersetia Ltd, 99–121.
20. Kūris, E. (2005). Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gėrovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras). *Jurisprudencija*, 64(56), 56–73.
21. Kūris, E. (2012). Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija. *Notariatas*, 13, 48–55.
22. Kuzniar, D. (2021). Prawo do zdrowego środowiska jako konstytucyjnie gwarantowane prawo podmiotowe. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 3(61), 201–216.
23. Lastauskienė, G. (2013). Ekonominiai argumentai teisėje: jų vieta ir ribos. *Teisė*, 2013, 89, 20–36.
24. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos: 1993–2009*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010.
25. Meadows, D. H. ir kt. (1972). *The Limits to Growth*. Potomac Associates-Universe Books.
26. Merino-Saum, A. ir kt. (2020). Unpacking the green economy concept: A quantitative analysis of 140 definitions. *Journal of Cleaner Production*, 242–262.
27. Moczko, D. M. (2020). Klimaneutrales Europa bis 2050 – European Green Deal und die Fernwärme. *InfrastrukturRecht*, 8, 194–204.
28. *Oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos: 2014–2016*. Elektroninis leidinys. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2017. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/06/doktrinos-papildymas-2014-2016.pdf> [žiūrėta 2023 m. vasario 20 d.].
29. Rakauskienė, O. (2006). *Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika)*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
30. Renault, J. F. ir kt. (2016). *Übergang in eine Green Economy: Notwendige strukturelle Veränderungen und Erfolgsbedingungen für deren tragfähige Umsetzung in Deutschland. Teilvorhaben: Internationale Bestandsaufnahme des Übergangs in eine Green Economy*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/1/publikationen/9-1qendige_strukturelle_vere4nderungen_u_nd_erfolgsbedingungen_fur_deren_tragfahige_umsetzung_in_deutschland.pdf [žiūrėta 2023 m. balandžio 1 d.].
31. Širinskienė, A. (2008). Atsargumo principo taikymo teisinės prielaidos aplinkos ir žmogaus sveikatos apsaugos srityse. *Jurisprudencija*, 114(12), 18–26.
32. Trzcinska, D. (2019). Ochrona przyrody jako przesłanka ograniczenia swobody wykonywania działalności gospodarczej przez przedsiębiorców. *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 3977, 405–414.
33. Vasarienė, D., Jakulevičienė, L. (2021). Freedom to conduct business during the COVID-19 pandemic. *Tilburg Law Review*, 26(1), 16–29.
34. Woerdman, E. ir kt. (2021). *Essential EU climate law. Second edition*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

35. Žilinskienė, L., Žilinskas, T. (2020). Žiedinės ekonomikos ir atliekų teisinio reguliavimo koreliacijos probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 27(1), 95–112.
36. Žilys, J. (2006). Socialinė valstybė konstitucinėje teisėje. *Jurisprudencija*, 12(90), 15–23.

Teismų praktika

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai

1. Prejudicinis sprendimas baudžiamojoje byloje *Mathieu Blaise ir kt.* [ESTT], Nr. C-616/17, [2019-10-01], ECLI:EU:C:2019:800.
2. *SGL Carbon SE ir kt. prieš Europos Komisiją*, [ESTT], Nr. C-65/21 P ir C-73/21 P–C-75/21 P, [2022-06-16], ECLI:EU:C:2022:470.

Konstitucinio Teismo jurisprudencija

1. Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 31 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 29-524.
2. Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 36-915.
3. Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 15-314.
4. Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 23-666.
5. Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinio,s* 28-1003.
6. Konstitucinio Teismo 2005 m. kovo 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 36-1184.
7. Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 63-2235.
8. Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 62-2283.
9. Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 10-349.
10. Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 75-2965.
11. Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 49-1993.
12. Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 25-1179.
13. Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 3-93.
14. Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 14-602.
15. Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 76-3672.
16. Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 36-1748.
17. Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas. *Valstybės žinio,s* 52-2604.
18. Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 73-3679.
19. Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas. *TAR*, 5321.
20. Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 15 d. nutarimas. *TAR*, 683.
21. Konstitucinio Teismo 2015 m. kovo 15 d. nutarimas. *TAR*, 3412.
22. Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas. *TAR*, 5147.
23. Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas. *TAR*, 19859.
24. Konstitucinio Teismo 2017 m. gegužės 30 d. nutarimas. *TAR*, 9149.
25. Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 18 d. nutarimas. *TAR*, 3538.
26. Konstitucinio Teismo 2023 m. sausio 24 d. nutarimas. *TAR*, 1176.

Elektroniniai leidiniai

1. Alkas.lt. (2023). *Lietuvos ekonomiką vertins TVF ekspertai*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://alkas.lt/2023/05/31/lietuvos-ekonomika-vertins-tvf-ekspertai/> [žiūrėta 2023 m. gegužės 31 d.].

2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2019), *The European Green Deal*, Nr. COM(2019) 640, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1588580774040&uri=CELEX:-52019DCo640> [žiūrėta 2023 m. sausio 11 d.].
3. European Commission (2020): *Changing how we produce and consume: New Circular Economy Action Plan shows the way to a climate-neutral, competitive economy of empowered consumers*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/ip_20_420 [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.].
4. European Commission. *A European Green Deal. Timeline*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en#timeline [žiūrėta 2023 m. gegužės 1 d.].
5. Europos Vadovų Taryba (2019). *Nauja 2019–2024 m. Strateginė darbotvarkė*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.consilium.europa.eu/media/39930/a-new-strategic-agenda-2019-2024-lt.pdf> [žiūrėta 2023 m. sausio 11 d.].
6. OECD (2011). *Towards Green Growth* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/greengrowth/48012345.pdf> [žiūrėta 2022 m. kovo 1 d.].
7. UNEP (2011). *Towards a GREEN economy. Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/126GER_synthesis_en.pdf [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.].
8. Visuotinė lietuvių enciklopedija. *Romos klubas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/romos-klubas/> [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.].